

Enric Claramunt Sánchez

**LA FORÇA MAJOR EN UN SUPÒSIT DE
COMPRAVENDA MERCANTIL
“Contraposició d’arguments jurídics”**

TREBALL DE FI DE GRAU

dirigit per la Sra. Cristina Ramon Escarré

Doble Grau de Dret i Relacions Laborals i Ocupació

UNIVERSITAT ROVIRA I VIRGILI

Tarragona

2023

Aquest TFG s'ha desenvolupat en la modalitat de Dictamen/Informe jurídic i es presenta seguint les normes previstes a la Revista de Derecho Mercantil ISSN: 0210-0797

<https://www.thomsonreuters.es/es/tienda/revistas/revista-derecho-mercantil/p/10001533#tab-2>

Introducció

Aquest treball està motivat arran de la proposta de la professora Cristina Ramon Escarré sobre un cas de compravenda mercantil frustrat per una causa de força major amb la voluntat de mostrar els posicionaments jurídics contraris que poden adduir les parts de la controvèrsia.

La metodologia emprada ha estat la cerca, recopilació, anàlisi i adequació al cas de la normativa, la doctrina i la jurisprudència vigent que permeten posicionar-se a ambdues parts de la disputa.

Aquest informe es dividirà en quatre epígrafs:

- i. Presentació de l'informe
- ii. Antecedents de fet i les qüestions plantejades
- iii. Fonaments jurídics: anàlisi dels conceptes jurídics que les parts utilitzaran en el seu posicionament.
- iv. Conclusions: posicionament de les dues parts en la controvèrsia amb relació a la fonamentació jurídica.

Contingut

ABREVIATURES I SIGLES	5
SIGLES DE CODIS I LLEIS BÀSIQUES.....	5
I. PRESENTACIÓ	6
ENCAPÇALAMENT	6
OBJECTE DEL DICTAMEN	6
II. ANTECEDENTS DE FET	7
QÜESTIONS PLANTEJADES.....	7
III. FONAMENTS JURÍDICS.....	8
I. LES PARTS.....	8
II. EL CONTRACTE.....	8
III. LA INTERPRETACIÓ DEL CONTRACTE	8
IV. L'OBJECTE DE L'OBLIGACIÓ.....	11
V. INCOMPLIMENT CONTRACTUAL.....	13
VI. EFECTES DE L'INCOMPLIMENT.....	13
VII. REMEIS DE L'INCOMPLIMENT CONTRACTUAL	15
VIII. LA FORÇA MAJOR I EL CAS FORTUÏT	16
IX. LES NOTIFICACIONS	19
X. LA CLÀUSULA <i>REBUS SIC STANTIBUS</i>	20
XI. EL DEURE DE BONA FE	23
XII. ALTRES QÜESTIONS	25
IV. CONCLUSIONS	26
ANNEX I. NORMATIVA APLICABLE	32
ANNEX II. JURISPRUDÈNCIA	33
ANNEX III. BIBLIOGRAFIA	36

Abreviatures i sigles

Art.	Article
CLZ	CALIZA, SA
FJ	Fonament jurídic
IDC	INDUSTRIAS DEL CEREAL, SA
SAP	Sentència de l'Audiència Provincial
STS	Sentència del Tribunal Suprem

Sigles de codis i lleis bàsiques

CC	Código Civil
CCom	Código de Comercio
LEC	Ley de Enjuiciamiento Civil
LSC	Ley de Sociedades de Capital

I. Presentació

Encapçalament

Anàlisi sobre un supòsit de força major en la compravenda mercantil que emet l'alumne del doble grau de Dret i Relacions Laborals i Ocupació de la Universitat Rovira i Virgili de Tarragona, com a Treball de fi de Grau (TFG) del curs acadèmic 2022-2023.

Objecte del dictamen

L'objecte d'aquest dictamen és plantejar i contrastar el posicionament d'ambdues parts en una controvèrsia mercantil provocada per un cas de força major.

Aquest supòsit es formula amb la voluntat de mostrar com el nostre dret permet a les dues bandes d'un conflicte privat argumentar i defensar jurídicament perspectives contràries sobre els mateixos successos fàctics enfront d'un procediment judicial.

II. Antecedents de fet

I. L'empresa CALIZA, SA (CLZ) amb domicili a JAÉN (ANDALUCIA), com a compradora, i l'empresa INDUSTRIAS DEL CEREAL, SA (IDC) amb domicili a VIGO (GALICIA), com a venedora, celebren cinc operacions de compra de blat per un volum conjunt de dues mil tones (2000t) entre les dates de 15 de gener fins al 15 de febrer de 2022. L'entrega es realitzarà entre els mesos de març i abril del 2022.

II. Per celebrar les esmentades operacions, les parts emeten cadascuna un contracte per escrit que signen ambdues. Per tant, la mateixa operació de compravenda es troba regulada en dos contractes que són idèntics, llevat de dues clàusules en el contracte emès per l'empresa compradora (CLZ): (i) s'indica l'origen del blat a Ucraïna i (ii) la submissió a la Corte de Arbitraje de Madrid en cas de controvèrsia.

III. IDC va contractar com a proveïdor del blat a la multinacional RPM Corp., amb instal·lacions a vàries parts del món. En el contracte entre aquestes parts no s'especificava l'origen del blat, però RPM Corp. havia comprat blat provinent d'Ucraïna per complir amb el contracte.

III. El 24 de febrer de 2022, Rússia envaeix Ucraïna i detona una guerra que acaba per bloquejar les exportacions des d'Ucraïna. En aquest context, RPM Corp. incompleix el subministrament pactat amb IDC al·legant la guerra com a causa de força major amb una comunicació formal. Conseqüentment, IDC notifica mitjançant missatgeria electrònica (Whatsapp) al treballador enllaç amb CLZ que no podrà complir amb els contractes, a causa de l'incompliment del seu proveïdor.

IV. CLZ, en desacord amb la justificació, notifica a IDC la resolució del contracte de compravenda i es reserva el dret a reclamar pels danys i perjudicis derivats de l'incompliment contractual.

Qüestions plantejades

Un cop presentat el supòsit i amb la intenció de contrastar el posicionament jurídic d'ambdues parts, es plantegen tres preguntes a respondre:

1. Quines són les conseqüències de regular la mateixa operació en dos contractes vàlids? Què succeeix amb les clàusules d'origen i jurisdicció competent?
2. La força major justifica l'incompliment de l'empresa venedora?
3. Com es fa el càlcul de la indemnització per danys i perjudicis?

III. Fonaments jurídics

Per resoldre les qüestions plantejades des d'ambdues perspectives s'han analitzat jurídicament els següents elements de la controvèrsia.

I. Les parts

CLZ i IDC són dues societats anònimes i, per tant, el seu caràcter mercantil deriva del tipus social adoptat (art. 2 LSC). El caràcter mercantil del contracte es determina per: (i) la intervenció d'un empresari i (ii) la vinculació del contracte en l'activitat empresarial. Els contractes mercantils es regeixen pel Código de Comercio, les Lleis especials i per les regles generals del Dret Comú en tot allò que no sigui exprés en les anteriors (art. 50 CCom).

II. El contracte

Podem determinar que el contracte és de compravenda. El Código de Comercio defineix la compravenda mercantil amb doble criteri: positiu i negatiu. Positivament, es considera mercantil la compravenda de les coses mobles amb ànim de lucrar-se amb la revenda (art. 325 CCom). Negativament, no serà mercantil quan: (i) l'adquirent o comprador sigui el consumidor, (ii) la venda dels fruits la facin els propietaris, llauradors i ramaders, o siguin productes que ells hagin produït, (iii) l'objecte sigui quelcom que els artesans facin als seus tallers, i (iv) la venda la faci un no comerciant amb allò que havia comprat pel seu consum (art. 326 CCom).

La perfecció d'un contracte es dóna per l'acceptació d'una oferta, és a dir, pel consentiment en obligar-se a donar una cosa o prestar un servei (art. 1254 CC). En el contracte mercantil regeix la llibertat de forma (art. 50 CCom) i es consideren vàlids sempre que en consti l'existència per algun mitjà establert al Dret Civil (art. 51 CCom), excepte norma expressa que determini una forma o solemnitats necessàries per a l'eficàcia, o que el contracte es subscrigui en un país estranger i les seves lleis exigeixin certa forma o solemnitat per a la validesa del contracte (art. 52 CCom).

Per resumir, els dos contractes signats són de caràcter mercantil i tenen plena validesa.

III. La interpretació del contracte

En aquest cas ens trobem dos contractes mercantils signats per les mateixes parts. Ambdós són vàlids i tenen plena eficàcia d'acord amb la legislació, en conseqüència, dos contractes regulen el mateix negoci de compravenda mercantil. Per resoldre els dubtes

que ens pugui generar la diferència entre els contractes (clàusula d'origen i de jurisdicció voluntària) haurem de recórrer a la interpretació dels contractes.

La interpretació del contracte és l'activitat dirigida a esbrinar la voluntat de les parts més enllà del que diu el contracte en si (STS de 17 de febrer de 2010¹). Les normes i regles que regulen la interpretació les trobem als articles 1281 a 1289 del Código Civil. Cal tenir en compte que és la interpretació literal del contracte (art. 1281 CC) la que gaudeix de preferència i prioritat sempre que els termes contractuals no creïn dubtes sobre la intenció de les parts.

La jurisprudència² ha marcat unes directrius sobre el fenomen interpretatiu que convé considerar:

- 1) El principi rector de tota labor interpretativa és l'esbrinament de la voluntat real o efectivament desitjada per les parts. Aquesta cerca de la intenció comuna de les parts comporta una delimitació del procés d'interpretació d'acord amb la resta de criteris interpretatius.
- 2) La interpretació sistemàtica del contracte (arts. 1285 i 1286 CC), que implica interpretar les clàusules del contracte de manera conjunta. La intenció dels contractants, que és l'esperit del contracte i resulta indivisible, no es podrà trobar en una clàusula aïllada de les altres, sinó en el tot orgànic que constitueix (STS de 9 de maig del 2000).
- 3) La interpretació literal del contracte que s'infereix del criteri gramatical del mateix (art. 1281.1 CC). Aquest criteri no és pas absolut, perquè l'atribució del sentit a l'objecte de la interpretació continua estant en la voluntat realment desitjada per les parts contractants (art. 1281.2 CC).
- 4) La interpretació integradora del contracte impedeix incloure coses i casos diferents dels que les parts van proposar contractar (art. 1283 CC), així com exigeix la interpretació històrica del contracte o conducta de les parts com a mitjà per a esbrinar la voluntat de les parts atesos els actes posteriors i coetanis del contracte (art. 1282 CC).

¹ STS de 17 de febrer de 2010: “[...] aquella actividad fundamentalmente dirigida a captar el elemento espiritual, la voluntad e intención de los sujetos declarantes, contenido en el acto jurídico, sin limitarse al sentido aparente o inmediato que resulte de las palabras.”

² STS de 29 de gener de 2015, reiterada posteriorment per la STS de 25 d'abril de 2016.

- 5) En últim terme, cal observar els principis de conservació del contracte i de bona fe contractual (arts. 1284, 1289 i 1258 CC).

El fet que hi hagi dos contractes amb clàusules que diferencien l'objecte pactat ens obliga a acudir a la interpretació, ja que no queda del tot clar quina és la vertadera intenció de les parts.

Pel que fa a la clàusula "origen del blat", en un contracte és una clàusula expressa, mentre a l'altre no s'acorda l'origen. En aquest cas, el criteri literal pot generar dubtes. El blat és un element fungible que es pot aconseguir en múltiples localitzacions i amb diferents orígens. Quan un dels contractes expressa com a origen Ucraïna, l'objecte del contracte, tot i continuar essent una obligació genèrica, adquireix unes propietats que cal complir per garantir l'interès contractual. És evident que coincideix la clàusula expressa en el contracte del comprador (CLZ) amb la intenció de proveir amb blat de l'origen estipulat, és a dir Ucraïna, quan el venedor (IDC) contracta amb un proveïdor que li portarà d'aquell país, tot i no especificar-ho en el seu negoci. En aquest sentit, es pot considerar aquesta clàusula com a essencial del negoci mercantil, ja que la voluntat i la intenció reals i les declarades coincideixen, sense perjudici que en un dels contractes no s'estipuli expressament. Per altra banda, i com veurem en un apartat posterior, el blat és un bé fungible i genèric i el seu origen no en determina necessàriament el grau de qualitat, tot i que pot provocar una fluctuació del preu per altres factors (quantitat de producció, normatives laborals, competència internacional, etc.). Amb això es vol fer referència al fet que l'elecció de l'origen del producte, si bé pot resultar convenient i preferible, no suposa una variació del producte en si, però sí que pot canviar les condicions amb les quals s'aconsegueix.

Per altra banda, en relació amb la clàusula "jurisdicció" acudirem al sentit literal (art. 1281 CC), mentre no es generi dubte ni contradicció amb l'actuació de les parts. El contracte del venedor (IDC) no conté cap clàusula sobre la jurisdicció, mentre que el contracte del comprador (CLZ) estipula la submissió a la Corte de Arbitraje de Madrid en cas de controvèrsia. Aquest segon contracte està signat per les dues parts i és vàlid, per tant, obliga a les parts (art. 1258 CC). Cal tenir en compte el que manifesta el Tribunal Suprem amb relació a la interpretació literal³. En conseqüència, la submissió Corte de

³ STS de 13 d'abril de 2016: "*el sentido literal, como criterio hermenéutico, destaca por ser el presupuesto inicial del fenómeno interpretativo, esto es, el punto de partida desde el que se atribuye sentido a las*

Arbitraje de Madrid és una clàusula expressa en un contracte que no es contradiu a l'altre ni al comportament de les parts i no genera cap mena de dubte.

IV. L'objecte de l'obligació

És menester, cosa que es dedueix en l'apartat anterior, que s'analitzi l'objecte de l'obligació i es determini en quin tipus s'incardinarà.

En primer lloc, com a punt de partida, fa falta assenyalar que el blat, el bé que s'ha de donar, és un bé fungible. Els béns fungibles són aquells que es consumeixen amb el seu ús (art. 337 CC) i que es consideren en funció del seu nombre, mesura o pes i, per tant, es poden substituir per altres del mateix gènere (SAP de Madrid de 18 de setembre de 2015⁴).

Referent a l'obligació, pot ser genèrica o específica. La genèrica es dóna quan l'objecte de la prestació és una cosa o conducta que es determina pel gènere⁵. També admet diversos graus sense perdre el caràcter de genèric, concretant més o menys el pacte. L'específica és una obligació perfectament individualitzada que no es pot confondre ni permet, en principi, la substitució per altri. Per recapitular, la naturalesa de l'obligació dependrà més de com sigui la prestació que de la intenció dels interessats.

Una de les principals diferències entre ambdós tipus és quan es dona la determinació de l'obligació. En l'específica la cosa està determinada *ab initio*, és a dir, no cal clarificar ni pactar res posterior. En canvi, en l'obligació genèrica cal dur a terme la concreció, que és l'operació que definirà en què consisteix la prestació. La concreció es dóna amb la individualització correcta de l'objecte de la prestació d'acord amb el convingut. En específic, l'article 1452 del Código Civil manifesta que quan la cosa que es ven és fungible, el risc només es trasllada al comprador un cop estigui pesada, comptada o mesurada⁶. En aquest cas, la concreció la farà el deutor (principi *favor debitoris*), tot i que no hi ha inconvenient en què es faculti al creditor o a un tercer (arts. 1132 i 1255 del CC);

declaraciones realizadas, se indaga la concreta intención de los contratantes y se ajusta o delimita el propósito negocial proyectado en el contrato. [...]"

⁴ SAP de Madrid de 18 de Setembre de 2015: "*Las cosas fungibles se caracterizan o son apreciadas por sus cualidades genéricas y su cantidad y son sustituibles unas por otras sin quebranto de su utilización para satisfacer necesidades humanas, siendo paradigmático ejemplo de ellas una suma de dinero.*"

⁵ S'entén per gènere una agrupament de coses homogènies i pot ser més o menys ample, per exemple, un litre de vi negre, un litre de vi negre de la collita de l'any XX, que sigui vi negre de la collita XX i d'un celler determinat, etc.

⁶ Art. 1452 CC: "*Si las cosas fungibles se vendieren por un precio fijado con relación al peso, número o medida, no se imputará el riesgo al comprador hasta que se hayan pesado, contado o medido, a no ser que éste se haya constituido en mora.*"

i ,per tant, serà llavors quan la prestació genèrica passa a ser específica. En segon terme, també s'haurà de tenir en compte la qualitat concreta de la prestació (i aquí és on redunda la qüestió). És l'article 1167 del Código Civil⁷ el que disposa que quan no s'expressi el grau de qualitat en les obligacions de donar una cosa genèrica, no es podrà exigir de millor o pitjor qualitat. En aquest sentit, concretar la qualitat del bé no impedeix que l'obligació encara sigui genèrica.

És un fet que, en el cas que ens ocupa, l'objecte és el blat amb origen ucraïnès i el podem classificar com un bé fungible i una obligació genèrica. L'obligació genèrica comporta per al deutor una sèrie de compromisos:

- 1) El deure, si la concreció la realitza ell, de lliurar una cosa de la qualitat i circumstàncies que s'haguessin expressat, i en defecte d'això el creditor no podrà exigir-la de la qualitat superior, ni el deutor alliberar-la de la inferior (art. 1167 CC). Assenyala la Sentència del Tribunal Suprem de 21 d'octubre de 2005 que quan el compromès és una cosa genèrica definida per unes qualitats, i aquestes no s'ajusten al gènere convingut, s'està afectant la identitat o substància de la cosa.
- 2) Suportar el risc de la pèrdua o el deteriorament del bé mentre no s'hagi fet la concreció i compliment de la prestació o haver-la posada a la disposició del creditor (excepte mora d'aquest en rebre-la). Si la prestació esdevé impossible, el creditor no suporta cap risc mentre no s'hagi especificat la cosa objecte de la prestació; ja que és conegut l'aforisme romà "*genus nunquam perit*" que significa que el gènere mai pereix, i, per consegüent, encara que una o més coses es perdin; el deutor no pot excusar-se en aquesta pèrdua per a no complir amb el seu deure de lliurar quelcom de la mateixa espècie i qualitat.
- 3) Suportar que es compleixi l'obligació a càrrec seu (art. 1096.2 CC). Si la cosa fos indeterminada o genèrica, el creditor podrà demanar que es compleixi l'obligació a costa del deutor.

Pel que fa a l'objecte, en resum, és una obligació genèrica d'un bé fungible en la que s'ha pactat l'origen d'aquest bé. És necessari, doncs, veure com afecta el context a

⁷ Art. 1167 CC: "Cuando la obligación consista en entregar una cosa indeterminada o genérica, cuya calidad y circunstancias no se hubiesen expresado, el acreedor no podrá exigirla de la calidad superior, ni el deudor entregarla de la inferior".

l'incompliment contractual i si la impossibilitat per causa major de l'exportació des de l'origen pactat és causa d'eximent o no de la responsabilitat del deutor.

V. Incompliment contractual

Per entendre què és incompliment, primer definirem el compliment. Segons el Tribunal Suprem (STS de 18 de maig de 2012), el compliment cal entendre'l com aquell acte que comporti una execució exacta de la prestació deguda i que comporti la satisfacció de l'interès del creditor.

L'incompliment, doncs, es donarà quan existeixi una manca absoluta en l'execució de la prestació i també quan es produeixi una execució inexacta d'aquesta. En aquest sentit, l'incompliment pot ser (i) absolut o propi en els casos de manca de compliment o (ii) impropï o relatiu en els supòsits de compliment defectuós, extemporani o parcial que podrien permetre un compliment posterior.

En el supòsit que tractem, l'incompliment és absolut, ja que no s'ha complert la prestació, i haurem de determinar quin és l'efecte que això pot tenir sobre el deutor, cosa que dependrà de les seves actuacions, de les circumstàncies i del context de la manca de compliment.

VI. Efectes de l'incompliment

D'acord amb l'article 1124 del Código Civil⁸, el perjudicat per l'incompliment del contrari en les obligacions recíproques pot triar entre exigir el compliment o la resolució de l'obligació, amb indemnització de danys i perjudicis en tots dos casos. No es pot exigir el compliment i la resolució simultàniament, ja que s'exclouen mútuament (art. 71.3 de la LEC⁹), però res obstaculitza l'exercici d'accions incompatibles plantejades de manera subsidiària (SAP de Barcelona de 12 de juliol de 2007).

Per exercitar l'acció de compliment contractual caldrà que la part que exigeix el compliment hagi complert prèviament les seves pròpies obligacions del negoci recíproc.

⁸ Art. 1124 CC: *“La facultad de resolver las obligaciones se entiende implícita en las recíprocas, para el caso de que uno de los obligados no cumpliere lo que le incumbe.*

El perjudicado podrá escoger entre exigir el cumplimiento o la resolución de la obligación, con el resarcimiento de daños y abono de intereses en ambos casos. También podrá pedir la resolución, aun después de haber optado por el cumplimiento, cuando éste resultare imposible. [...]”

⁹ Art. 71.3 LEC: *“3. Será incompatible el ejercicio simultáneo de dos o más acciones en un mismo juicio y no podrán, por tanto, acumularse cuando se excluyan mutuamente o sean contrarias entre sí, de suerte que la elección de una impida o haga ineficaz el ejercicio de la otra u otras.”*

En altres paraules, l'incompliment¹⁰ d'una part inhabilita el compliment forçós de l'altra. Com en el supòsit que s'analitza no hi ha compliment de cap de les parts, no és possible exercitar aquesta acció.

L'acció de resolució, per la seva banda, implica una derogació del principi de la força obligatòria del contracte que permet retornar les coses a l'estat en què es trobaven al moment de la conclusió d'aquest, destruint retroactivament els efectes contractuals produïts (per totes, la SAP Barcelona de 24 d'abril de 2018). Perquè aquesta acció sigui viable, s'exigeix la concurrència de cinc requisits (STS de 21 de març de 1986): (i) existència d'un vincle contractual vigent, (ii) reciprocitat i exigibilitat de les prestacions, (iii) incompliment greu i substancial¹¹ de la part demandada, (iv) que el resultat produït sigui conseqüència d'una conducta del demandat que d'una manera indubtable, absoluta, definitiva i irreparable i, finalment, (v) que qui exercita aquesta acció no hagi incomplert les obligacions que el concernien, excepte si això ocorregués a conseqüència de l'incompliment previ de l'altra part, perquè la conducta d'aquesta és la que motiva el dret de resolució del seu adversari i l'allibera del compromís. Aquesta és l'acció que CLZ duu a terme a conseqüència de l'incompliment contractual d'IDC; reservant-se el dret a reclamar pels danys i perjudicis ocasionats.

L'acció d'indemnització per danys i perjudicis (art. 1101 CC) procedirà quan durant el compliment de les obligacions s'incorre en dol¹², negligència/culpa¹³ o morositat¹⁴, o es contravingués de qualsevol forma el tenor d'aquelles¹⁵. Tot i això, l'article 329 del Código de Comercio exclou aquest requisit per als casos de compravenda mercantil, com bé ens recorda el Tribunal Suprem¹⁶.

¹⁰ S'entén per incompliment a més dels supòsits d'inexecució de la prestació, també els propis de la doctrina del *aliud pro alio* que contempla dues situacions: el lliurament de cosa diferent a la pactada i la inhabilitat de la lliurada a la fi a què es destina, provocant en el creditor una insatisfacció objectiva, és a dir, una completa frustració de la fi del contracte (STS de 25 de febrer de 2010).

¹¹ És necessari que existeixi un incompliment que frustra la finalitat del contracte (STS de 31 d'octubre de 2013).

¹² Consisteix en l'incompliment de manera deliberada i a mala fe; és a dir, el deutor incompleix el seu deure de dur a terme els acords a gratcient.

¹³ L'incompliment culpós suposa actuar mancat de les habituals diligències, la qual cosa provoca l'incompliment a conseqüència d'una causa que es va poder preveure o evitar (art. 1104 CC).

¹⁴ És el compliment tardà de l'obligació. No és incompatible amb el dol i la negligència, ja que el deutor pot incórrer en mora quan deliberadament i de mala fe compleix de manera tardana o bé quan no observant la diligència deguda compleix fora de termini.

¹⁵ Respecte a la contravenció de l'obligació de qualsevol altra manera, es refereix a contravencions degudes a altres causes de les expressament assenyalades, fins i tot quan s'actua amb la deguda diligència (SAP de Madrid de 31 de juliol de 2018).

¹⁶ STS de 11 de juny de 2022

Llavors, podem assenyalar una sèrie de requisits perquè la responsabilitat sigui procedent:

- 1) Existència d'incompliment de l'obligació imputable al deutor.
- 2) Existència d'un dany indemnitzable.
- 3) Que hi hagi una relació de causalitat entre incompliment i dany.

La indemnització inclourà el dany emergent i el lucre cessant¹⁷ (art. 1106 CC) amb certes particularitats. Els danys i perjudicis estan limitats segons si el deutor ha actuat de bona fe o amb dol (art. 1107 CC). L'autor de bona fe respondrà pel dany intrínsec, és a dir, la conseqüència necessària de l'incompliment; mentre que el dolós assumirà una indemnització integral de tots els danys que derivin de l'incompliment (STS d'11 de setembre de 2018). El Tribunal Suprem, en la seva jurisprudència, considera que l'article 1106 del Código Civil justifica que el rescabament abasti tot el perjudici econòmic sofert pel creditor, consistent en la diferència entre l'actual situació del seu patrimoni i la que tindria si no s'hagués realitzat el fet danyós (STS de 23 de desembre de 2021).

VII. Remeis de l'incompliment contractual

En el cas de falta de compliment (incompliment total), no existeixen regles mercantils especials: el comprador podrà resoldre el contracte (art. 1124 CC) o, si escau, exigir el compliment amb la corresponent indemnització de danys i perjudicis en tots dos casos. El Código de Comercio, per la seva banda, equipara el retard en el lliurament de les mercaderies a l'incompliment total (art. 329 del CCom).

El comprador podrà triar entre demanar el compliment o la rescissió, amb indemnització pels danys i perjudicis causats. La resolució podrà ser declarada extrajudicialment, però en cas que l'altra part la qüestioni, caldrà acudir igualment als Tribunals. Existeixen dos remeis substitutius a l'incompliment contemplats a la Convenció de Viena sobre la compravenda internacional de mercaderies de 1980.

La compravenda de reemplaçament (art. 75 de la Convenció) suposa en aquest cas que dintre d'un termini raonable posterior a la resolució el comprador fa una compra per a reemplaçar la frustrada, podrà obtenir la diferència entre el preu del contracte i el preu estipulat en l'operació de reemplaçament a més de reclamar els danys i perjudicis exigibles.

¹⁷ STS de 14 de maig de 2003

La compravenda de substitució (art. 76 de la Convenció) preveu que en cas de resolució i si existeix un preu corrent¹⁸ de les mercaderies, sempre que no hi hagi reemplaçament; la part que exigeix la indemnització podrà aconseguir la variació entre el preu del contracte i el preu corrent en el moment de la resolució a més dels danys i perjudicis exigibles.

Per altra banda, el compliment per equivalent és un remei substitutiu del dret al compliment específic de l'obligació, que consisteix en una indemnització compensatòria l'import de la qual cal calcular sobre la base del valor de la prestació específica incompleta (*aestimatio rei*). El fonament del compliment per equivalent s'ha construït principalment sobre la base de normes processals. Normalment, es citen l'article 18.2 de la Ley Orgánica del Poder Judicial i l'article 706 de la Ley de Enjuiciamiento civil. En aquest cas, la jurisprudència tendeix a considerar el compliment per equivalent una pretensió integrada a la indemnització de danys i perjudicis¹⁹.

Aquests són els tres remeis alternatius que permeten el compliment substitutiu del contracte.

VIII. La força major i el cas fortuït

L'excepció al règim de responsabilitat del Dret Privat espanyol es troba a l'article 1105 del Código Civil²⁰. Aquesta previsió legal exonera de responsabilitat qui no pot complir amb les seves obligacions a causa d'un succés imprevisible o, tot i ser-ho, inevitable. De fet, aquest precepte fa referència a dos supòsits ((i) la força major i (ii) el cas fortuït) i unifica el seu tractament legal. Tot i la diferència entre el fet impossible i el fet inevitable, la conseqüència exonerant de la responsabilitat és la mateixa per ambdues. És molt més rellevant el pressupòsit de què ha de ser un succés, és a dir, un esdeveniment extern a la relació contractual, identificable i aliè a la voluntat de les parts, sense que aquestes hi puguin exercir cap mena de control. Per tant, es considera que aquest no ha de ser imputable als contractants. Finalment, cal recordar que la norma esmentada es pot desplaçar mitjançant pacte en contra i només s'aplica, per defecte, en absència d'una norma específica que sigui d'aplicació preferent (SAP de Madrid de 30 de gener de 2012).

¹⁸ El preu corrent és el del lloc en què hagués d'haver-se efectuat el lliurament de les mercaderies.

¹⁹ STS de 4 de novembre de 1985; STS de 30 de desembre de 1991; i STS de 28 de juny de 1999.

²⁰ Art. 1105 CC: “*Fuera de los casos expresamente mencionados en la ley, y de los en que así lo declare la obligación, nadie responderá de aquellos sucesos que no hubieran podido preverse, o que, previstos, fueran inevitables.*”

El Tribunal Suprem no s'ha pronunciat clarament per cap doctrina diferenciadora entre cas fortuït i força major, però ha exposat dues d'elles com a possibles: (i) el primer criteri (evitabilitat mitjançant la previsió) estableix que el cas fortuït serà l'imprevisible i la força major l'inevitable, i (ii) el segon criteri (procedència o producció del fet) considera que el cas fortuït opera en l'esfera interna i la força major en l'esfera externa del cercle en el qual es desenvolupa l'activitat de la qual dimana la responsabilitat de l'agent. En aquest sentit, es pronuncia a la Sentència del Tribunal Suprem de 5 de novembre de 1993 en el seu segon fonament jurídic²¹. Alhora, afegeix que caldrà tenir en compte el model de conducta referencial²² per determinar la imprevisibilitat o la inevitabilitat de resultat.

En la força major, el fet determinant ha de ser del tot independent de qui l'al·lega, de manera que actua imposant inevitablement el resultat damnós ocasionat, és a dir, ha de tractar-se d'una força superior a tot control o previsió, i que exclogui tota intervenció de culpa (STS de 20 de juliol de 2000). Ha d'entendre's constituïda per un esdeveniment sorgit a posteriori de la convenció que fa inútil tot esforç diligent dirigit a la consecució del contractat. Pel que fa a l'alienitat, l'esdeveniment ha de ser del tot independent de qui ho al·lega (STS de 28 de desembre de 1997, de 24 de desembre de 1999 i de 2 de març de 2001), sense que pugui confondre's l'alienitat amb aquelles circumstàncies que han de ser assumides i previstes per la part contractant de qui depèn el compliment (STS de 22 de febrer de 2005). Per acabar, ha d'haver-hi una total absència de culpa (STS de 18 d'abril de 2000 i de 23 de novembre de 2004).

El cas fortuït també participa de la imprevisibilitat o inevitabilitat, ja que es tracta d'un esdeveniment imprevisible dins del pronòstic normal i raonable que s'exigeixi adoptar en cada supòsit concret. Per tant, no existirà cas fortuït quan l'esdeveniment sigui degut a l'incompliment del deure de previsibilitat perquè, amb aquesta actuació, manca de la diligència adequada per omissió de l'atenció i la cura requerida conforme a les circumstàncies del cas (STS de 27 de març de 2004). Conseqüentment, només poden

²¹ STS de 5 de novembre de 1993: “*La diferencia entre una y otra manifestación negativa de las actividades de cumplimiento de las obligaciones, siempre discutida doctrinalmente, ha venido ya en ciertos casos establecida por esta Sala en el sentido de estimar que el evento productor de ese incumplir se origine como consecuencia de factores exteriores a la empresa (rayos, huracanes, inundaciones, etc.), para la fuerza mayor o dentro de ella respecto del caso fortuito.*”

²² STS de 5 de novembre de 1993: “*Es asimismo de tener en cuenta para su estimación o desestimación el llamado doctrinalmente modelo de conducta referencial, a los efectos de determinar la imprevisibilidad o la inevitabilidad del resultado producido.*”

qualificar-se de cas fortuït una vegada comprovat, cas per cas, que la diligència requerida hagués estat inútil per a evitar el succés (SAP de Navarra de 19 de maig de 2000).

En resum, l'eximent de responsabilitat precisarà: (i) que es tracti d'un fet o esdeveniment no imputable a l'agent, (ii) que l'esdeveniment sigui imprevisit o previst, però inevitable, (iii) que entre l'esmentat esdeveniment i el subsegüent esdeveniment damnós existeixi un necessari vincle de causalitat, sense que intervingui en aquesta relació com a factor apreciable l'activitat, dolosa o culposa, de l'agent; i (iv) cal provar l'esdeveniment d'una forma completa i satisfactòria (STS de 18 de desembre de 2006).

Tenint tot això en compte, l'esclat d'una guerra es pot encaixar dintre del supòsit de l'article 1105 del Código Civil. Tot i que Ucraïna i Rússia es troben en un conflicte armat des del 2014 amb la guerra del Donbass, no es podia anticipar i molt menys evitar per part dels contractants l'inici de la invasió russa el febrer de 2022 i el següent enfrontament armat que encara avui dia es troba en actiu (maig de 2023). Aquesta guerra va provocar el bloqueig de l'exportació dels recursos ucraïnesos, entre ells el blat i altres cereals, durant els mesos de febrer a juliol de l'any 2022²³. És evident que les obligacions que implicaven cereals ucraïnesos durant aquestes dates no es podien dur a terme de la forma habitual. A més, és possible determinar que ens trobem davant un cas de força major si tenim en compte el criteri de procedència o producció del fet que manifesta el Tribunal Suprem, doncs l'esdeveniment que impossibilita el compliment contractual (bloqueig d'exportacions) és conseqüència d'un factor extern a l'empresa o l'activitat (la guerra).

Resulta imprescindible en aquest punt esmentar el principi "*genus nunquam perit*"²⁴ com a excepció en l'exoneració de responsabilitat. Segons aquest principi, una obligació que consisteix en el lliurament d'una cosa genèrica mai s'extingeix per la seva pèrdua o destrucció, perquè aquesta serà fàcilment substituïble per una altra del mateix gènere i, per tant, amb les mateixes característiques. Fins i tot, en cas que el deutor perdés la cosa concreta que volia entregar, es podria obtenir altres del mateix gènere a costa del seu patrimoni (art. 1096.2 CC). Com a resultat, és possible que, en el supòsit que l'origen no sigui o no es consideri essencial i part de l'obligació genèrica, tot i existir el cas de força major, aquest no provoqui l'exoneració de responsabilitat típica.

²³ Veure infografia del Consell Europeu sobre exportacions ucraïneses de cereals a <https://www.consilium.europa.eu/es/infographics/ukrainian-grain-exports-explained/>

²⁴ Traduït del llatí com a "el gènere mai pereix".

IX. Les notificacions

Les notificacions compleixen funcions vitals per a totes dues parts. Serveixen d'alarma o advertiment. En el context de les reclamacions, marquen l'inici dels processos de recopilació i presentació d'evidència i la resolució amistosa. En el context de l'exercici de drets de suspensió o terminació proporcionen un preavís extremadament específic de les possibles mesures futures. En el cas de força major, notifiquen la impossibilitat de complir una obligació com a resultat de circumstàncies que podrien eximir de responsabilitat per incompliment. Totes aquestes són situacions extremadament greus i, en conseqüència, normalment els contractes regulen la gestió de les notificacions.

En el nostre supòsit, el contracte no estableix una forma determinada de notificació. Com el contracte no conté aquesta classe de requisits, de forma i contingut de les notificacions, en general es donarà un cert marge de maniobra al contractista. En qualsevol cas, haurem d'acudir a la normativa vigent per esclarir els requisits formals fonamentals.

L'article 235 Ley de Sociedades de Capital manifesta que les notificacions es poden dirigir a qualsevol administrador quan la societat no s'organitzi de forma col·legiada i, en cas de consell administratiu, s'han de dirigir al president d'aquest.

Per altra banda, tenim el domicili social, que és el lloc on es localitzen els interessos jurídics i organitzatius de la societat (art. 9.1 LSC). Seguint la definició anterior, cal tenir en compte que els interessos jurídics i organitzatius de la societat no han de coincidir necessàriament amb el lloc on la societat aconsegueix les seves principals activitats, encara que sí que és un dels supòsits legals. El domicili social és més aviat la ubicació on els socis, els tercers i l'Administració "trobaran a la societat", el lloc al qual poden o han de dirigir les seves comunicacions i requeriments, el lloc on aquesta haurà de complir determinades obligacions, fiscals i administratives. Però també és el lloc on està previst, per a la societat anònima i en les paraules de l'article 120 del Reglamento del Registro Mercantil "*establir el centre de la seva efectiva administració i direcció o el seu principal establiment o explotació*". Com fixar el domicili és un requisit legal (art. 23.c LSC), s'ha d'entendre que dirigir una notificació al domicili social és una manera inapel·lable de confirmar la comunicació.

Per tant, si bé no és normativament obligatòria una comunicació específica si al contracte no s'esmenta, per a notificar l'incompliment contractual i la seva causa resulta molt més adequada una notificació que es pugui demostrar certa i fefaent, tenint en compte la

rellevància que té. Fins i tot es podria entendre un preavís mitjançant un medi informal com és la missatgeria electrònica, si després es notifica per vies més adequades al context. En síntesi, és clar que la manera de donar coneixement de la situació i circumstàncies no es correspon amb l'abast del fet en la realització contractual i, per tant, es podria qualificar d'insuficient i defectuosa per part del creditor.

X. La clàusula *rebus sic stantibus*

Tant la imprevisibilitat com la inevitabilitat s'han d'entendre com aquells elements que impossibiliten i als que s'associa una eficàcia eximent. En altres paraules, un succés que les parts no poden anticipar (imprevisible) i que impossibilita el compliment sense que la part afectada pugui fer res per evitar-ho (inevitable). És important matisar que la impossibilitat ha de resultar objectiva, és a dir, no s'hauria de confondre els successos que no permeten el compliment contractual amb la concurrència sobrevinguda de circumstàncies adverses, quelcom molt més proper a la idea inclosa en la doctrina de la clàusula *rebus sic stantibus* (endavant clàusula *rebus*).

Pel que fa a la clàusula *rebus*, cal tenir en compte la visió doctrinal com la jurisprudencial, ja que en l'actualitat el legislador espanyol encara no l'ha introduït expressament al Còdigo Civil. La regla *rebus sic stantibus* significa que aquells contractes d'execució continuada seran eficaços sempre que les circumstàncies que existien en el moment de la seva celebració es mantinguin estables en els termes convinguts. A *sensu contrario*, la regla comporta que una alteració de l'estat de les coses inicials esdevé en la desnaturalització del contracte. La conseqüència de la desnaturalització varia segons la interpretació la norma.

En la doctrina hi ha diverses perspectives. Per una banda, es considera que l'alteració sobrevinguda de les circumstàncies en què es va pactar provoca la resolució o la revisió per via judicial²⁵. En canvi, hi ha qui considera que la revisió només s'hauria d'aplicar a instància de part i si són contractes successius. Altres autors creuen que per una aplicació pràctica de la norma cal dotar-la de paràmetres més clars i objectius²⁶.

²⁵ “Una alteración sobrevenida de las circunstancias que fueron tenidas en cuenta por las partes en el momento de contraer la obligación, produce la resolución del vínculo contractual o su revisión por vía judicial.” (DÍEZ-PICAZO, L.; GULLON, A. Sistema de Derecho Civil. Volumen II. Editorial Tecnos. Madrid, 1995, p. 149-150.)

²⁶ CANDIL proposa, per exemple, l'indar en l'augment de la dificultat de compliment.

La jurisprudència de Tribunal Suprem manifesta els requisits que fonamenten la revisió del contracte són l'alteració de les circumstàncies entre la perfecció i la consumació, la desproporció entre la prestació de les parts i la subsidiarietat, és a dir, que no existeixi altre remei²⁷.

La tendència jurisprudencial ha variat al llarg dels anys. La Sentència del Tribunal Suprem de 30 de juny de 2014 va materialitzar aquesta variació i considerarà l'aplicació de la clàusula de forma molt més restrictiva, apreciant-la "perillosa" i d'admissió "cautelosa". D'aquesta sentència podem concloure que aquesta clàusula es fonamenta particularment en la regla de commutativitat del comerç jurídic i el principi de bona fe. Pel que fa a la primera, la commutativitat és l'expressió d'un equilibri bàsic entre els béns i serveis que són objecte d'intercanvi. Parlem llavors de què una variació substancial de la prestació d'una de les parts provoca l'excessiva onerositat de l'altra i succeeix que el negoci jurídic queda sense causa. Sobre el deure de bona fe, sense perjudici en el fonament present, en parlarem en el proper apartat.

Així doncs, es pot insistir que els requisits fonamentals de la clàusula *rebus* són els següents.

- 1) Que l'alteració del contracte és tanta que provoca que: (i) la finalitat econòmica es frustra o resulta inassolible²⁸, (ii) la desaparició de l'equivalència a causa de l'alteració de les circumstàncies, és a dir, que no es compleix la correcta commutativitat; i (iii) l'excessiva onerositat ha de ser rellevant o significativa respecte de la base econòmica del contracte.
- 2) Que l'alteració indicada no sigui imputable a la part deutora que ha de complir la seva prestació.

²⁷ STS de 21 de febrer de per totes: “para citar una breve síntesis de la idea de tal institución, la sentencia de 20 de noviembre de 2009 (RJ 2009, 7296) dice: la doctrina y la jurisprudencia han aceptado la posibilidad de revisión de un contrato con aplicación del principio general de la cláusula *rebus sic stantibus* que exige los requisitos de alteración de las circunstancias entre el momento de la perfección del contrato y el de consumación, desproporción exorbitante entre las prestaciones de las partes, lo que ha de haber producido por un riesgo imprevisible y, por último, la subsidiaridad por no haber otro remedio. Lo cual puede dar lugar no a la extinción del contrato sino a su modificación y revisión. Así lo ha mantenido reiterada jurisprudencia, desde las sentencias de 14 de diciembre de 1940 (RJ 1940, 1135), 17 de mayo de 1941 (RJ 1941, 632), 17 de mayo de 1957 (RJ 1957, 2164) recogidas, entre otras muchas posteriores, por la de 17 de noviembre de 2000 (RJ 2000, 9343) y la de 1 de marzo de 2007 (RJ 2007, 1618).”

²⁸ Com diu la STS de 18 de juliol de 2019, l'alteració de les circumstàncies que pot provocar la modificació o, en últim terme, la resolució d'un contracte ha de ser de tal magnitud que incrementi de manera significativa el risc de frustració de la mateixa finalitat del contracte. I, per descomptat, cal que les circumstàncies sobrevingudes fossin totalment imprevisibles per als contractants.

- 3) Que el risc d'una possible alteració no hagi estat assumit per les parts expressa o implícitament.
- 4) Tot i la discussió doctrinal, és més probable que es doni en un contracte de llarga durada, ordinàriament de tracte successiu i no en un contracte de curta durada (STS de 6 de març de 2020).

Continuant amb l'esmentada sentència (STS de 30 de juny de 2014), podem delimitar la clàusula *rebus* en funció de (i) la doctrina de la base del negoci i de (ii) l'assignació contractual del risc derivat. Quan parlem de la doctrina de la base del negoci, fem referència a quan es considera que desapareix la base del negoci per culpa d'una alteració. Es considera que desapareix quan la finalitat del contracte es frustra o es torna inassolible, i quan la commutativitat es destrueix o és pràcticament inexistent. Sobre l'assignació contractual del risc derivat, és clar que, sense tenir en compte els supòsits en què el risc es preveu contractualment, s'exigeix que el canvi o alteració sigui un risc exclòs del "risc normal" inherent o derivat el contracte.

Amb tot el que s'ha exposat, cal diferenciar la clàusula *rebus* de la impossibilitat sobrevinguda de la prestació i dels supòsits de resolució de la relació obligatòria. A diferència de la impossibilitat sobrevinguda, l'aplicació de la clàusula *rebus* no partirà de la impossibilitat de la prestació, sinó de l'aparició d'un esdeveniment o un canvi que no resultava "previsible" en la configuració del *aleas* pactat o derivat del contracte pel qual afectarà el context econòmic i negocial en el qual incideix (STS 26 d'abril de 2013). En resum, la resolució per incompliment essencial es fonamenta en la causa del contracte, mentre que l'aplicació de la clàusula *rebus* té el fonament en la base del negoci i el risc normal derivat del contracte.

En aquest sentit, dirigint-nos al cas concret, caldrà que revisem si resulta aplicable la clàusula *rebus sic stantibus*. En primer lloc, s'ha d'esmentar que el contracte inclou una successió d'operacions que es pot concloure com a contracte de tracte successiu, encara que sigui de curta durada. En segon lloc, tindrem en compte que la guerra provoca un bloqueig que impossibilita l'abastiment de blat des d'Ucraïna en les dates convingudes i és presumible que l'augment del preu posterior provoqui la desaparició de la correcta commutativitat i una onerositat excessiva respecte de la base econòmica contractual. En últim lloc, l'esclat d'una guerra i el posterior bloqueig de les exportacions no són una alteració que sigui imputable a les parts ni tampoc és un risc que s'assumís en cap cas. Podem deduir del raonament exposat que la clàusula *rebus* pot resultar d'aplicació al

supòsit concret. En tot cas, és necessari per inferir quin ha de ser el seu efecte (modificació o resolució) si la clàusula de l'origen del blat és tan essencial que no existeix cap altra opció menys dràstica que la resolució del contracte i si el deutor ha decidit aprofitar l'alteració imprevista per eximir-se de les responsabilitats obligatòries del contracte.

XI. El deure de bona fe

El fonament de la clàusula *rebus* es pot identificar en el principi de la bona fe que predica l'article 7.1 del Código Civil. D'aquesta manera, és possible que la bona fe i l'equitat justifiquin que un vincle que ha esdevingut injust per imprevisió de les parts es pugui trencar, tot i la vinculació contractual (*pacta sunt servanda*) de l'article 1258 del Código Civil.

El principi de bona s'identifica com a principi general del dret i, com la resta d'aquests, és font de drets i obligacions. Entre els diferents autors que han definit en què consisteix aquest principi, BOETSCH GILLET és especialment diàfan.²⁹ El Tribunal Suprem, per la seva banda i en diferents ocasions³⁰, s'ha referit al contingut imperatiu de la bona fe, assenyalant que obliga a un comportament just, lleial, honrat i lògic.

La bona fe en la contractació mercantil (art. 57 CCom) té reconegudes funcions durant tot l'*íter* contractual i es considera l'ànima de tot contracte. En aquest cas ens interessa específicament durant la fase d'execució contractual, que és on sorgeix el conflicte.

Per contextualitzar adequadament, direm que el contracte consisteix en la satisfacció de l'interès contractual del creditor i es realitzarà amb l'execució promesa. Seguint el raonament, haurem d'entendre com incompliment els supòsits on el deutor no duu a terme la prestació assumida i, per tant, el creditor no satisfà el seu interès. En aquest sentit, el Tribunal Suprem³¹ matisa la noció objectiva de causa de l'article 1274 del Código Civil i concedeix importància als propòsits particular que duen a contractar i els hi atorguen rellevància jurídica, integrant l'interès contractual. És en la Sentència del Tribunal

²⁹ “[...] *la buena fe, en el campo del Derecho, pasa a ser un patrón de conducta que éste exige a todos los miembros de la comunidad jurídica, en cuanto todos ellos, en todas sus actuaciones –ya ejercitando un Derecho, ya cumpliendo una obligación– deben comportarse según los dictados que impone la buena fe, esto es, con corrección, lealtad, honradez y rectitud*” (BOETSCH GILLET, C. *La buena fe contractual*, Ed. Jurídica de Chile, 1a edición, Santiago de Chile, 2011.p.27)

³⁰ STS de 26 d'octubre de 1995, STS de 2 d'octubre de 2000; i STS de 30 de gener de 2003.

³¹ STS d'11 de juliol de 1984; STS de 17 de gener de 1985; STS de 30 de desembre de 1985; STS de 21 de novembre de 1988; i STS de 12 de juliol de 2011.

Suprem de 14 de gener de 2014 on es planteja expressament que quan es determina el compliment o no de la relació contractual, la noció objectiva s'ha de superar.

Quan parlem de prestació, s'entén com aquell comportament que el deutor assumeix fer enfront del creditor per a satisfer el seu interès. Cal advertir que la prestació és un mitjà que permet satisfer, no quelcom degut per si mateix. Aquesta idea dirigeix l'obligació a satisfer l'interès contractual, és a dir, els propòsits pràctics incorporats expressa o tàcitament al contracte.

En resum, per complir amb l'obligació caldrà que tinguem en compte, no només la literalitat del contracte, sinó també les conseqüències derivades de la bona fe amb el propòsit de satisfer l'interès contractual. En altres paraules, la bona fe en el compliment de les obligacions contractuals és un dels requisits perquè la prestació s'entengui íntegrament executada i el contractant es consideri alliberat de l'obligació per la via de la satisfacció. La jurisprudència del Tribunal Suprem estableix que aquest deure en els contractes exigeix un comportament correcte, coherent, just, honrat i lleial; i de compliment de les normes de conducta pròpies de l'ètica social, de manera que es doni un compliment efectiu del contracte³². Caldrà, doncs, avaluar si les accions d'IDC responen al deure de bona fe.

Per un cantó, és cert que del contracte i de les actuacions de les parts es pot deduir que la clàusula d'origen és un element que resulta essencial, sigui per la raó que sigui. La conclusió lògica i coherent és que si la impossibilitat resulta conseqüència d'un fet qualificable de força major, el deutor queda exonerat de la seva responsabilitat en l'incompliment contractual. A priori, sembla que la bona fe no s'infereix conculcada quan el deutor no compleix amb el pactat ni amb la provisió alternativa del bé d'un origen diferent, ja que no és part del que es va acordar en el contracte.

Per altra banda, és imperatiu que es remarqui quin és l'interès contractual del negoci jurídic, és a dir, quina és la prestació que cal complir perquè l'obligació es compleixi efectivament. La prestació que és objecte del contracte és el blat, un bé fungible que es pot substituir per altra del mateix gènere. Encara que existeixi una clàusula que per conveniència de les parts reguli l'origen preferent del producte, aquest origen queda negat a causa de circumstàncies sobrevingudes i inevitables. Si el blat és l'objecte del contracte

³² STS de 12 de juliol de 2002; STS de 15 de novembre de 2006; STS de 12 de febrer de 2009; i STS de 10 de juny de 2010.

i, consegüentment, la prestació és donar la quantitat pactada d'aquest producte; que l'origen no pugui ser el pactat per una alteració de circumstàncies sobrevingudes no merita a què la part deutora decideixi donar per conclosa la relació contractual en lloc de buscar un pacte de modificació o suspensió temporal en benefici de la conservació del contracte i de l'interès contractual. En altres paraules, de la seva manera d'actuar es podria entendre una carència en la voluntat de satisfer l'interès contractual del creditor.

XII. Altres qüestions

La qüestió contractual de la jurisdicció ens duu a plantejar una nova pregunta i analitzar la normativa per donar-li resposta.

1. ¿Què passa si CALIZA demanda a INDUSTRIAS DEL CEREAL al seu domicili?

Segons l'article 51 de la Ley de Enjuiciamiento Civil, el fur general per a les persones jurídiques, com les societats anònimes, és el domicili del demandat, llevat que la llei disposi altri. Per tant, és possible que CLZ decideixi interposar la demanda en el Jutjat del domicili d'IDC, que és Vigo.

En aquest supòsit, és important saber si IDC presentarà declinatòria per denunciar la manca de jurisdicció del tribunal, ja que no proposar-la suposaria la submissió tàcita al Tribunal on ha sigut demandat (art. 56 LEC), diferent del designat per contracte. La declinatòria la pot promoure el denunciat davant del tribunal on s'ha interposat demanda quan, entre d'altres, consideri que la jurisdicció pertany a un altre ordre jurisdiccional, a àrbitres o a mediadors (art. 63 LEC). En aquest cas, com el pacte és entre empresaris; no s'aplicarà l'excepció al consumidor que admet aquest precepte³³.

Atesa la interpretació que s'ha fet del contracte, les dues parts acorden la submissió expressa en una de les clàusules a la Corte de Arbitraje de Madrid en cas de controvèrsia (art. 55 LEC). Seguint l'argumentació, la part demandada podria tenir interès a presentar la declinatòria, puix que ja hi ha un Tribunal o àrbitre que, segons les clàusules contractuals, ha de conèixer de la demanda.

³³ Art. 63.1 LEC: “Mediante la declinatoria, el demandado y los que puedan ser parte legítima en el juicio promovido podrán denunciar la falta de jurisdicción del tribunal ante el que se ha interpuesto la demanda, por corresponder el conocimiento de ésta a tribunales extranjeros, a órganos de otro orden jurisdiccional, a árbitros o a mediadores, excepto en los supuestos en que exista un pacto previo entre un consumidor y un empresario de someterse a un procedimiento de resolución alternativa de litigios de consumo y el consumidor sea el demandante.”

La designació al contracte d'un Tribunal és rellevant de cara a la interpretació contractual. La submissió tàcita a un Tribunal diferent del que les parts van pactar, suposa que canviï la manera d'interpretar el context i les actuacions de les parts. En cas que les parts decideixin que el Tribunal que es va pactar no és al que es volen sotmetre, necessàriament canvia la perspectiva històrica o conductual en la interpretació dels contractes. Ens trobaríem davant del cas en què les dues parts donen prevalença al contracte que no té una clàusula jurisdiccional, ja que reneguen ambdues parts d'ella; i, consegüentment, també admeten que la clàusula d'origen què es troba al mateix contracte no és essencial del negoci jurídic de compravenda.

Si la clàusula d'origen no és essencial ni és part de l'obligació genèrica, i el blat pot provenir de qualsevol localització; provocaria que l'eximent de responsabilitat de la força major no tindria efecte, doncs les obligacions genèriques són una de les excepcions a l'exoneració de responsabilitat (principi "*genus nunquam perit*"). Consegüentment, la posició d'IDC quedaria totalment desmuntada abans d'arribar al judici, perquè la força major ja no seria un factor rellevant en l'incompliment.

Tenint en compte aquesta argumentació, pels interessos de CLZ, és millor presentar la demanda al domicili d'IDC, amb la previsió que aquesta es sotmeti tàcitament al Jutjat i sigui el contracte sense la clàusula d'origen el que preval. Per altra banda, si es donés aquest supòsit, l'interès d'IDC seria promoure la declinatòria i acudir al Tribunal pactat en contracte, per mantenir la interpretació contractual amb la clàusula d'origen com a especificitat de l'obligació genèrica.

IV. Conclusions

En aquest apartat es presentarà el posicionament jurídic de cada part en relació amb els fonaments jurídics tractats.

CALIZA, SA (CLZ)

La pretensió de CLZ és aconseguir que s'estimi l'incompliment i la reclamació de la indemnització de danys i perjudicis. Per tant, a les preguntes plantejades, el posicionament seria:

I. Quines són les conseqüències de regular la mateixa operació en dos contractes vàlids? Què succeeix amb les clàusules d'origen i jurisdicció competent?

Els dos contractes són vàlids i, en conseqüència, caldrà acudir a la interpretació del contracte per dilucidar sobre la prevalença de l'un sobre l'altre. En aquest cas i si ens atenim als actes de les parts i al criteri literal, en principi, serà el contracte del contractant el que tindria prevalença (FJ III).

Així i tot, en cas que la part creditora demandes al venedor en el seu domicili i aquest no proposes la declinatòria es consideraria submissió tàcita i quedaria palès que la clàusula de jurisdicció no té valor per a les parts i, per tant, es podria adduir la prevalença del contracte de la part venedora on l'esmentada clàusula no consta. Aquesta és la fórmula per canviar el criteri interpretatiu i aconseguir que les clàusules d'origen i jurisdicció deixin de ser part essencial i obligatòria del contracte (FJ XII).

En cas que es presenti declinatòria, s'hauria d'acudir a la jurisdicció expressament pactada en el contracte i es mantindria la prevalença del contracte del demandant.

II. La força major justifica l'incompliment de l'empresa venedora?

En cas de mantenir la jurisdicció acordada al contracte

En primer lloc, per aquesta part l'incompliment no s'hauria d'emmarcar en els supòsits de causa major. És molt més adequada, tenint en compte les circumstàncies, la seva incardinació com a supòsit d'aplicació de la clàusula *rebus sic stantibus* (FJ X). El blat és un bé fungible i l'obligació és genèrica i el tracte successiu (FJ IV), per tant, resultaria molt més beneficiós per les parts, a més de garantir el principi de conservació del contracte, acordar que les circumstàncies sobrevingudes per l'esclat de la guerra (el bloqueig de les exportacions) són suficients per renegociar aquells termes que es van plantejar en el contracte i han quedat desfasats.

En segon lloc, encara que incloguem aquest cas en els supòsits de força major, incomplir amb el contracte és l'últim extrem a què ha de recórrer el deutor. Una situació inevitable o que impossibiliti la satisfacció de l'interès en un moment concret no té per què allargar-se en el temps i el deutor pot i ha d'intentar complir fins a l'últim terme, per ser més clar; existeixen altres opcions com són la suspensió temporal (fins que s'acabi el bloqueig) o la possibilitat de pactar amb el creditor el canvi d'objecte a donar, en altres paraules, proveir amb blat d'origen diferent (FJ XI). És una realitat per a qualsevol observador que no hi ha cap evidència d'esforç per a garantir el compliment del negoci.

En aquesta línia, es pot considerar que IDC no ha actuat, en conjunt, com una entitat amb la voluntat de complir amb allò a què s'havia obligat, que és proveir de blat al seu creditor. A més, es podria deduir aquesta actitud de la manca d'actuacions i la poca predisposició a buscar un altre origen per poder abastir-se. A tot el ja esmentat, hi podem afegir el detall, potser menor, però molt il·lustrador; de la forma poc adequada en què es decideix a notificar que no complirà amb el pactat, quelcom amb prou importància si es té en compte el volum del negoci (FJ IX); amb l'assumpció que la seva obligació només el comprometia a portar blat si aquest era d'Ucraïna i donant poca o cap opció a la negociació d'una única clàusula del negoci o a la suspensió temporal del contracte. En conclusió, les actuacions del deutor exposen una manca de bona fe en l'execució del contracte.

En resum, l'omissió de la part deutora a procurar el benentès, mantenint el negoci jurídic vàlid, és el principal senyal de mala fe en la seva actuació. Mai va voler satisfer l'interès i simplement es va negar a conversar o negociar les diverses possibilitats que existeixen, que no són poques, per dirigir-se automàticament a l'incompliment; més per deixadesa o mandra que per impossibilitat real. És il·lògic pensar que l'origen és una clàusula essencial i que és insalvable quan estem parlant d'un bé fungible com és el blat. Caldria parlar molta més atenció a la qualitat del bé que al lloc del qual prové. A més, el pacte no es va fer per garantir la qualitat, sinó per raons no esmentades i molt probablement més properes a la facilitat i la comoditat, ja que Ucraïna és un dels principals productors i exportadors de blat del món i és membre de la Unió Europea (amb les facilitats d'exportació i els controls de producció que això comporta). En aquest sentit, tancar-se en banda i afirmar que el blat vàlid per al negoci jurídic només pot ser l'ucraïnès, sense tenir en compte possibles alternatives una vegada aquest esdevé impossible; és un signe de manca de diligència. És molt curiós també com, tenint un proveïdor que resulta ser una multinacional amb diverses instal·lacions arreu del món, no procura amb més fermesa que aquesta el pugui proveir d'altres llocs. Un cop més, són factors que podrien denotar la mala fe de la part deutora.

De tot el dit fins ara, la conclusió més diàfana és pensar que la part deutora no va fer tot allò que estava en les seves mans per evitar la insatisfacció contractual i va decidir incomplir l'acord escudant-se en una causa de força major que no el justifica pas. Més ben dit, la part deutora es podria qualificar de negligent amb les seves obligacions i, per

tant, culpable en l'incompliment, més enllà de l'existència d'un bloqueig temporal en les exportacions d'Ucraïna.

Tot plegat, són raons més que suficients per reclamar pels danys i perjudicis provocats a causa de l'incompliment i també d'aquells danys que en derivin, tant materials com morals, sempre que es puguin demostrar i quantificar.

En cas de demandar al domicili del deutor, sense declinatòria

En aquest supòsit l'argumentació es simplifica. L'eximent de responsabilitat que s'aplica en cas de causa de força major en l'incompliment té com a excepció el principi "*genus nunquam perit*" (FJ VIII final). Per tant, encara que la part demandada aconseguís demostrar la causa de força major, aquesta no l'exoneraria de responsabilitat i es trobaria en la situació de complir forçosament amb l'obligació pactada (FJ V i VI).

III. Com es fa el càlcul de la indemnització per danys i perjudicis?

En cas de dol o mala fe en l'incompliment

Per calcular aquesta indemnització tindrem en compte tant els danys que siguin conseqüència directa de l'incompliment com aquells altres coneguts que en puguin derivar (FJ VI). En altres paraules, tot el perjudici econòmic patit pel creditor que es pugui demostrar que resulta de l'incompliment serà reclamable al deutor.

Consegüentment, es podria resoldre amb qualsevol dels remeis esmentats, tant la compra per substitució com per reemplaçament; o el compliment per equivalent. A més, quan es determina mala fe és possible reclamar també tots aquells danys i perjudicis que es puguin demostrar com a derivats de l'incompliment (FJ VII). Per tant, es podria reclamar qualsevol perjudici econòmic que es demostrï causat per la manca de compliment, encara que no en sigui una causa necessària.

En cas d'incompliment sense dol o amb bona fe

Subsidiàriament, en cas que el jutge consideri que l'incompliment és de bona fe, es podria reclamar únicament aquells danys que es demostrin necessàriament conseqüència de l'incompliment.

Aleshores, només es podria reclamar, per exemple, les compres de reemplaçament o substitució, o el compliment per equivalent; sense la possibilitat d'incloure altres danys i perjudicis econòmics aliens al tracte, però derivats d'aquest.

INDUSTRIAS DEL CEREAL, SA (IDC)

Aquesta part té interès en què es declari que l'incompliment és per causa de força major i, per tant, quedar eximida de responsabilitat.

I. Quines són les conseqüències de regular la mateixa operació en dos contractes vàlids? Què succeeix amb les clàusules d'origen i jurisdicció competent?

En qualsevol cas, el principal interès de la part deutora és mantenir la prevalença del contracte on consten les clàusules d'origen i jurisdicció.

Aquesta part ha de procurar acudir a la jurisdicció expressament pactada al contracte, ja que la resta d'actuacions en el negoci porten a entendre que aquestes clàusules són part essencial del negoci (FJ III).

En aquest sentit, hauria de proposar declinatòria en el cas que el creditor demandés al seu domicili.

II. La força major justifica l'incompliment de l'empresa venedora?

La posició d'aquesta part es sosté sobre dos pilars principals: la clàusula d'origen del blat i la força major com a causa de l'incompliment.

Primerament, la clàusula d'origen pactada al contracte esdevé una part fonamental i essencial de l'obligació, tenint en compte la conducta d'ambdues parts que permet fer una interpretació del negoci (FJ III). Tot i que l'obligació és genèrica i el bé fungible, l'origen que les parts van decidir incloure en el pacte (Ucraïna), sense que es conegui o hi hagi expressa alternativa, elimina la possibilitat d'excepció a l'exoneració de responsabilitat (FJ VIII). En resum, si no és possible donar blat d'Ucraïna, no és possible satisfer l'interès contractual i, per tant, es provoca l'incompliment. L'incompliment hauria de generar responsabilitats per la part deutora, però la causa d'aquest és de força major (bloqueig de les exportacions per culpa de l'esclat de la guerra) i, en conseqüència, el deutor en quedarà eximit.

Per altra banda, no es pot acusar de manca de bona fe a aquesta part. En primer lloc, quan la guerra esclata i el seu proveïdor notifica que serà impossible satisfer la comanda, es comunica immediatament a CLZ perquè en tingui constància com més aviat millor i pugui actuar en atenció a això, tot i fer-se per missatgeria electrònica i no per canals més formals. En segon lloc, no es contacta directament amb la societat al seu domicili perquè

s'informa el treballador de CLZ que havia actuat d'enllaç en el negoci i es dona per comptat que informant aquest, l'empresa també resulta coneixedora de la situació.

Després, el pactat en contracte és llei per les parts (*pacta sunt servanda*) i si l'objecte del contracte esdevé impossible per causa de força major, no es pot forçar a la part deutora al compliment d'allò que no s'ha acordat; és a dir, proveir d'un blat amb un origen diferent. L'interès de les dues parts és i era fer un negoci amb el blat d'Ucraïna i la frustració d'aquest no dona lloc a buscar altres opcions quan aquestes alternatives no s'estipulen al contracte i això és perquè a cap de les dues parts interessava un origen i unes condicions diferents de les específicament acordades. Aquesta posició queda palesa quan tant al contracte que té prevalença ens marca un origen específic i el proveïdor amb el qual s'havia contractat anava a proporcionar blat d'aquell mateix origen.

No és admissible, doncs, la premissa que qualsevol origen és vàlid i que l'interès contractual només resideix en el bé fungible; ja que mai es va tenir en compte la possibilitat d'alternatives en l'acord.

En conjunt, no hi ha arguments ni proves que demostrin la culpabilitat en l'incompliment per part del deutor. És un cas de força major i el tipus d'obligació junt amb la clàusula específica d'origen justifiquen l'incompliment i l'eximent de responsabilitat. Per tot això, no es compleixen els requisits per a reclamar pels danys i perjudicis causats per l'incompliment del contracte ni per les conseqüències derivades del mateix (FJ V i VI).

III. Com es fa el càlcul de la indemnització per danys i perjudicis?

La principal pretensió d'aquesta part serà evitar els efectes de l'incompliment (FJ VI) amb l'aplicació de l'eximent de responsabilitat a causa de la força major. Per tant, no hi hauria indemnització per a calcular.

Annex I. Normativa aplicable

- a. Instrumento de Adhesión de España a la Convención de las Naciones Unidas sobre los contratos de compraventa internacional de mercaderías, hecha en Viena el 11 de abril de 1980 («BOE» núm. 26, de 30 de enero de 1991, páginas 3170 a 3179). Arts. 75 i 76.
- b. Ley Orgánica 6/1985, de 1 de julio, del Poder Judicial «BOE» núm. 157, de 2 de julio de 1985, páginas 20632 a 20678). Art.18.
- c. Real Decreto de 22 de agosto de 1885 por el que se publica el Código de Comercio («Gaceta de Madrid» núm. 289, de 16 de octubre de 1885, páginas 169 a 170). Arts. 50, 51, 52, 57, 325, 326 i 329.
- d. Real Decreto de 24 de julio de 1889 por el que se publica el Código Civil («Gaceta de Madrid» núm. 206, de 25 de julio de 1889, páginas 249 a 259). Arts. 7, 337, 1096, 1101, 1104, 1105, 1106, 1107, 1124, 1132, 1167, 1254, 1255, 1258, 1274, 1281 a 1289 i 1452.
- e. Ley 1/2000, de 7 de enero, de Enjuiciamiento Civil («BOE» núm. 7, de 8 de enero de 2000, páginas 575 a 728). Arts. 51, 55, 56, 63, 71 i 706.
- f. Real Decreto Legislativo 1/2010, de 2 de julio, por el que se aprueba el texto refundido de la Ley de Sociedades de Capital («BOE» núm. 161, de 3 de julio de 2010, páginas 58472 a 58594). Arts. 2, 9, 23 i 235.
- g. Real Decreto 1784/1996, de 19 de julio, por el que se aprueba el Reglamento del Registro Mercantil («BOE» núm. 184, de 31 de julio de 1996, páginas 23574 a 23636). Art. 120.

Annex II. Jurisprudència

- a. Sentència del Tribunal Suprem d'11 de juliol de 1984 (ROJ: STS 77/1984)
- b. Sentència del Tribunal Suprem de 17 de gener de 1985 (ROJ: STS 1431/1985)
- c. Sentència del Tribunal Suprem de 4 de novembre de 1985 (ROJ: STS 391/1985)
- d. Sentència del Tribunal Suprem de 30 de desembre de 1985 (ROJ: STS 1694/1985)
- e. Sentència del Tribunal Suprem de 21 de març de 1986 (ROJ: STS 7525/1986)
- f. Sentència del Tribunal Suprem de 21 de novembre de 1988 (ROJ: STS 8169/1988)
- g. Sentència del Tribunal Suprem de 30 de desembre de 1991 (ROJ: STS 7344/1991)
- h. Sentència del Tribunal Suprem de 5 de novembre de 1993 (ROJ: STS 7428/1993)
- i. Sentència del Tribunal Suprem de 26 d'octubre de 1995 (ROJ: STS 7959/1995)
- j. Sentència del Tribunal Suprem núm. 1205/1997 de 28 de desembre de 1997 (ROJ: STS 8009/1997)
- k. Sentència del Tribunal Suprem núm. 586/1999 de 28 de juny de 1999 (ROJ: STS 4584/1999)
- l. Sentència del Tribunal Suprem núm. 1132/1999 de 24 de desembre de 1999 (ROJ: STS 8451/1999)
- m. Sentència del Tribunal Suprem núm. 451/2000 de 18 d'abril de 2000 (ROJ: STS 3352/2000)
- n. Sentència del Tribunal Suprem núm. 466/2000 de 9 de maig del 2000 (ROJ: STS 3807/2000)
- o. Sentència del Tribunal Suprem núm. 767/2000 de 20 de juliol del 2000 (ROJ: STS 6105/2000)
- p. Sentència del Tribunal Suprem núm. 865/2000 de 2 d'octubre de 2000 (ROJ: STS 6956/2000)
- q. Sentència del Tribunal Suprem núm. 185/2001 de 2 de març de 2001 (RJ 2001\2590)
- r. Sentència del Tribunal Suprem núm. 718/2002 de 12 de juliol de 2002 (ROJ: STS 5229/2002)

- s. Sentència del Tribunal Suprem núm. 37/2003 de 30 de gener de 2003 (RJ 2003\2024)
- t. Sentència del Tribunal Suprem núm. 471/2003 de 14 de maig (RJ 2003\4749)
- u. Sentència del Tribunal Suprem núm. 217/2004 de 27 de març de 2004 (ROJ: STS 2120/2004)
- v. Sentència del Tribunal Suprem núm. 1136/2004 de 23 de novembre de 2004 (RJ 2004\7383)
- w. Sentència del Tribunal Suprem núm. 126/2005 de 22 de febrer de 2005 (RJ 2005\4742)
- x. Sentència del Tribunal Suprem núm. 781/2005 de 21 d'octubre de 2005 (ROJ: STS 6402/2005)
- y. Sentència del Tribunal Suprem núm. 1141/2006 de 15 de novembre de 2006 (RJ 2006\8056)
- z. Sentència del Tribunal Suprem núm. 1321/2006 de 18 de desembre de 2006 (RJ 2006\9171)
- aa. Sentència del Tribunal Suprem núm. 84/2009 de 12 de febrer de 2009 (RJ 2009\1487)
- bb. Sentència del Tribunal Suprem núm. 781/2009 de 20 de novembre de 2009 (RJ 2009\7296)
- cc. Sentència del Tribunal Suprem núm. 23/2010 17 de febrer de 2010 (ROJ: STS 1139/2010)
- dd. Sentència del Tribunal Suprem núm. 95/2010 de 25 de febrer de 2010 (ROJ: STS 775/2010)
- ee. Sentència del Tribunal Suprem núm. 383/2010 de 10 de juny de 2010 (RJ 2010\5386)
- ff. Sentència del Tribunal Suprem núm. 497/2011 de 12 de juliol de 2011 (RJ 2011\7372)
- gg. Sentència del Tribunal Suprem núm. 93/2012 de 21 de febrer de 2012 (RJ 2012\4524)
- hh. Sentència del Tribunal Suprem núm. 294/2012 de 18 de maig de 2012 (ROJ: STS 3446/2012)
- ii. Sentència del Tribunal Suprem núm. 308/2013 de 26 d'abril de 2013 (ROJ: STS 1922/2013)

- jj. Sentència del Tribunal Suprem núm. 673/2013 de 31 d'octubre de 2013 (RJ 2013\7259)
- kk. Sentència del Tribunal Suprem núm. 537/2013 de 14 de gener de 2014 (ROJ: STS 49/2014)
- ll. Sentència del Tribunal Suprem núm. 333/2014, 30 de juny de 2014 (ROJ: STS 2823/2014)
- mm. Sentència del Tribunal Suprem núm. 27/2015 de 29 de gener de 2015 (RJ 2015\1621)
- nn. Sentència del Tribunal Suprem núm. 243/2016 de 13 d'abril de 2016 (RJ 2016\1497)
- oo. Sentència del Tribunal Suprem núm. 274/2016 de 25 d'abril de 2016 (RJ 2016\1836)
- pp. Sentència del Tribunal Suprem núm. 484/2018 de 11 de setembre de 2018 (ROJ: STS 3087/2018)
- qq. Sentència del Tribunal Suprem núm. 452/2019, de 18 de juliol de 2019 (ROJ: STS 2556/2019)
- rr. Sentència del Tribunal Suprem núm. 156/2020, 6 de març de 2020 (ROJ: STS 791/2020)
- ss. Sentència del Tribunal Suprem núm. 913/2021, 23 de desembre de 2021 (ROJ: STS 4948/2021)
- tt. Sentència del Tribunal Suprem núm. 562/2022 de 11 de juny de 2022 (RJ 2002\5824)
- uu. Sentència de l'Audiència Provincial de Navarra núm. 92/2000 de 19 de maig de 2000 (AC 2000\1317)
- vv. Sentència de l'Audiència Provincial de Barcelona núm. 393/2007 de 12 de juliol de 2007 (JUR 2007\332119)
- ww. Sentència de l'Audiència Provincial de Madrid núm. 52/2012 de 30 de gener de 2012 (JUR 2012\104415)
- xx. Sentència de l'Audiència Provincial de Madrid núm. 244/2015 de 18 de setembre de 2015 (JUR 2015\301308)
- yy. Sentència de l'Audiència Provincial de Barcelona núm. 200/2018 de 24 d'abril de 2018 (JUR 2018\118454)
- zz. Sentència de l'Audiència Provincial de Madrid núm. 303/2018 de 31 de juliol de 2018 (JUR 2019\20721)

Annex III. Bibliografia

- ALBALADEJO, M. Derecho Civil II: Derecho de Obligaciones. Volumen Primero. Edisofer. Madrid. ISBN: 9788415276036
- ALCALDE SILVA, J. "Incumplimiento y reemplazo: Bases para una teoría general de la operación de reemplazo en derecho español" (Tesis para optar al grado de doctor en Derecho) Universitat de València, 2013
- BOETSCH GILLET, C. La buena fe contractual. Pontificia Universidad Católica de Chile, Santiago de Chile. ISBN: 9789561417267
- BROSETA PONT, M. Manual de Derecho Mercantil. Editorial Tecnos. Madrid. ISBN: 9788430985388
- CANDIL, F. La cláusula rebus sic stantibus. Madrid, 1946.
- DÍEZ-PICAZO, L.; GULLON, A. Sistema de Derecho Civil. Volumen II. Editorial Tecnos. Madrid. ISBN: 9788430968749
- GARCÍA CARACUEL, M. La alteración sobrevenida de las circunstancias contractuales. Dykinson. Madrid, p. 269-348 ISBN: 9788490852248
- GETE-ALONSO Y CALERA, M.: «Comentario al art. 7 del Código Civil», en ALBALADEJO GARCÍA, M. y DÍAZ ALABART, S. (dir.): Comentarios al Código Civil y Compilaciones Forales, tomo I, vol. 1º, Ed. *Revista de Derecho Privado*, Madrid, 1992.
- GÓMEZ LIGÜERRE, C. "Fuerza Mayor" AFDUAM extra II (2021), p. 63-74 [format digital] <<http://hdl.handle.net/10486/704223>> [recuperat el 02/02/2023]
- FAUS PUJOL, M. Práctico Obligaciones y contrato VLEX (mayo 2023)
- JIMÉNEZ BOLAÑOS, J. "Caso fortuito y fuerza mayor. Diferencia conceptual" *Revista de Ciencias Jurídicas* (setiembre-diciembre 2010) núm. 123, p. 69-98 [format digital] <<https://revistas.ucr.ac.cr/index.php/juridicas/article/view/13509>> [recuperat el 03/02/2023]
- LACABA SÁNCHEZ, F. "Pacta Sunt Servanda versus Rebus sic Stantibus" *Revista de Derecho vLex* (abril 2020) núm. 191, p. 103-117
- LACRUZ BERDEJO, J. y otros. Elementos de Derecho Civil I, Parte General, volumen tercero. Dykinson, Madrid. ISBN: 9788499826660

- O'CALLAGHAN MUÑOZ, X. Cumplimiento e incumplimiento del contrato. Editorial Universitaria Ramón Areces. Madrid, p. 383-489 ISBN: 9788499610795
- PUIG, J. y ROCA, R. Estudios de derecho privado. Aranzadi, Pamplona. ISBN: 9788499031798
- SERRANO ALONSO, E. y SERRANO GÓMEZ, E.: Manual de Derecho de Obligaciones y Contratos, tomo I, Ed. Edisofer, Madrid, 2007. ISBN: 9788496261587
- SÁENZ DE JUBERA, B. "Cláusula rebus sic stantibus: fundamento y doctrina jurisprudencial sobre su aplicación y presupuestos" *Revista Crítica de Derecho Inmobiliario* (julio 2020) núm. 780, p. 2391-2409
- VALLADARES BONET, E. "La inobservancia del deber de buena fe como causa de incumplimiento contractual" (Trabajo de fin de máster) Universidad Complutense de Madrid, 2014.
- VIDAL OLIVARES, Á.: "La noción de incumplimiento esencial en el Código Civil" *Revista de Derecho de la Pontificia Universidad Católica de Valparaíso* (2009) núm. XXXII, págs. 221-258.

Altres fonts d'informació:

- Infografía del Consell Europeu sobre exportacions ucraïneses de cereals
<<https://www.consilium.europa.eu/es/infographics/ukrainian-grain-exports-explained/>> [recuperat el 5 de maig de 2023]